Original Article Open Access

The Iranian Association of Medical Law

# Medical Law Journal

2026; 20: e28

Journal Homepage: http://ijmedicallaw.ir

Institute of Bioethics and Health Law

# Comparative Study of Criminal Liability of Legal Entities in Iranian and English Law with Emphasis on Medical Crimes

**Reza Moghaddam[1], Hossein Goldouzian[2*], Ali Akbar Esmaeili[1]**

1. Department of Law, Go.C., Islamic Azad University, Gorgan, Iran.
2. Department of Law, Faculty of Humanities, University of Golestan, Gorgan, Iran.

## ABSTRACT

**Background and Aim:** Medical and pharmaceutical crimes are one of the main crimes that can be committed by legal entities, including public and private legal entities. This type of liability has gained special importance, especially after the Corona crisis, when pharmaceutical companies, both internationally and domestically, provided contaminated vaccines to medical and treatment centers, or when government institutions such as the Ministry of Health, Medical Treatment and Education were at fault in transferring pharmaceutical shipments to patients. The objectives of this research are, first, to identify the criminal liability of legal entities for committing medical crimes in the Iranian legal system, secondly, to identify the criminal liability of legal entities for committing medical crimes in the English legal system and finally, to examine the differences between the criminal liability of legal entities for committing medical crimes between the Iranian and English legal systems.

**Method:** The present research method is based on the descriptive-analytical method. In this regard, library resources available in the two legal systems of Iran and England are used to outline their general approach regarding the criminal liability of legal entities for committing medical crimes.

**Ethical Considerations:** In this study, the principles of scientific trustworthiness, non-discrimination and originality of the text have been observed.

**Results:** It is obvious that given that the criminal liability of legal entities has been referred to and accepted in the Islamic Penal Code of 1392; the importance of addressing the criminal liability of legal entities for committing medical crimes is of greater importance. In the English legal system, specific criminal laws have been passed regarding the criminal liability of legal entities for committing medical crimes and there are also numerous judicial practices in this field, given its longer history than in Iran.

**Conclusion:** The principles of criminal liability of legal entities resulting from the commission of medical crimes in the Iranian legal system, due to the lack of a unified legal approach, can be described based on jurisprudential principles such as the rule of no harm, attribution, etc., but in the English legal system, it is followed based on human rights, namely the right to patients' health and the protection of consumer rights. The conditions of criminal liability of legal entities resulting from the commission of medical crimes in the Iranian and English legal systems are also different from each other.

**Keywords:** Criminal Liability of Legal Entities; Medical Crimes; Hospital; Beauty Clinic; Pharmaceutical Companies; Ministry of Health; Medical Treatment and Education; Medical Universities

**Corresponding Author:** Hossein Goldouzian; **Email:** hossein_goldouzian@yahoo.com

**Received:** August 30, 2025; **Accepted:** January 13, 2026; **Published Online:** May 28, 2026

**Please cite this article as:**

Moghaddam R, Goldouzian H, Esmaeili AA. Comparative Study of Criminal Liability of Legal Entities in Iranian and English Law with Emphasis on Medical Crimes. Medical Law Journal. 2026; 20: e28.

Copyright©2026, the Authors. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format for any purpose, even commercially) and Adapt (remix, transform and build upon the material for any purpose, even commercially) under CC BY 4.0 terms.

دسترسی آزاد | مقاله پژوهشی

مجله حقوق پزشکی

دوره بیستم، ۱۴۰۵

Journal Homepage: http://ijmedicallaw.ir

# بررسی تطبیقی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق ایران و انگلستان با تأکید بر جرائم پزشکی

رضا مقدم[۱]، حسین گلدوزیان[۲*]، علی‌اکبر اسمعیلی[۱]

۱. گروه حقوق، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

۲. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.

## چکیده

**زمینه و هدف:** جرائم پزشکی و دارویی، یکی از اصلی‌ترین جرائمی هستند که می‌توانند توسط اشخاص حقوقی اعم از اشخاص حقوقی عمومی و خصوصی ارتکاب یابند. این نوع مسئولیت به ویژه پس از بحران کرونا اهمیت ویژه‌ای یافت که شرکت‌های دارویی هم در سطوح بین‌المللی هم در سطوح داخلی، واکسن‌های آلوده در اختیار مراکز پزشکی و درمانی قرار داده یا اینکه نهادهای دولتی متصدی مانند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در انتقال محموله‌های دارویی به بیماران تقصیر داشته‌اند. آنچه از اهداف این تحقیق می‌باشد، اولاً شناسایی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در اثر ارتکاب جرائم پزشکی در نظام حقوقی ایران؛ ثانیاً شناسایی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در اثر ارتکاب جرائم پزشکی در نظام حقوقی انگلستان؛ نهایتاً بررسی تفاوت‌های میان نهاد مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در اثر ارتکاب جرائم پزشکی بین نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان است.

**روش:** روش پژوهش حاضر مبتنی بر روش توصیفی ـ تحلیلی است. در این راستا، از منابع کتابخانه‌ای موجود در سطح دو نظام حقوقی ایران و انگلستان برای ترسیم رویکرد کلی‌شان در ارتباط با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در اثر ارتکاب جرائم پزشکی استفاده می‌شود.

**ملاحظات اخلاقی:** در این تحقیق، اصول امانتداری علمی، عدم تبعیض و اصالت متن مورد رعایت قرار گرفته است.

**یافته‌ها:** بدیهی است که با توجه به اینکه در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اشاره شده و مورد پذیرش قرار گرفته است؛ اهمیت پرداختن به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در اثر ارتکاب جرائم پزشکی، از اهمیت بیشتری برخوردار می‌گردد. در نظام حقوقی انگلستان، قوانین جزایی خاص در ارتباط با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در اثر ارتکاب جرائم پزشکی تصویب و رویه قضایی متعددی نیز در این زمینه با توجه به پیشینه طولانی‌تر آن نسبت به ایران وجود دارد.

**نتیجه‌گیری:** مبانی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ناشی از ارتکاب جرائم پزشکی در نظام حقوقی ایران، در سایه عدم رویکرد حقوقی واحد، بر اساس مبانی فقهی همچون قاعده لاضرر، تسبیب و... قابل توصیف است، اما در نظام حقوقی انگلستان بر مبنای حقوق بشری، یعنی حق بر سلامت بیماران و حمایت از حقوق مصرف‌کننده دنبال می‌شود. شرایط مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ناشی از ارتکاب جرائم پزشکی در نظام حقوقی ایران و انگلستان نیز با یکدیگر متفاوت هستند.

**واژگان کلیدی:** مسئولیت کیفری شخص حقوقی؛ جرائم پزشکی؛ بیمارستان؛ کلینیک زیبایی؛ شرکت‌های دارویی؛ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ دانشگاه‌های علوم پزشکی

**نویسنده مسئول:** حسین گلدوزیان؛ **پست الکترونیک:** hossein_goldouzian@yahoo.com

**تاریخ دریافت:** ۱۴۰۳/۱۱/۰۳؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۴/۰۹/۲۲؛ **تاریخ انتشار:** ۱۴۰۵/۰۳/۰۷

**خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:**

Moghaddam R, Goldouzian H, Esmaeili AA. Comparative Study of Criminal Liability of Legal Entities in Iranian and

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد.

© Copyright (2022) Iranian Association of Medical law, Tehran, Iran.

**مقدمه**

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، پیامد شخصیت حقوقی و نتیجه عدم تکافوی ضمانت اجراهای حقوقی و انضباطی در کنترل رفتار خطرناک و اصلاح خط مشی مجرمانه آن‌هاست (۱). مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی هم شامل مسئولیت کیفری شرکت‌ها و هم مسئولیت کیفری دولت می‌شود، چه آنکه برخی از جرائم، از جمله جرائم زیست‌محیطی است که اصلی‌ترین مرتکب آن می‌تواند خود دولت باشد (۲). مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در جرائم پزشکی، یکی از مباحث مهم و اساسی در حوزه حقوق جزای پزشکی است. آنچه که بررسی این موضوع را با اهمیت بیشتری مواجه می‌سازد، این است که برای نخستین‌بار در قانون مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی ۱۳۳۴ که مستقیماً با جرائم پزشکی مرتبط است، اصل مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به رسمیت شناخته شد. بدیهی است که منظور از اشخاص حقوقی در جرائم پزشکی هم می‌تواند اشخاص حقوقی حقوق خصوصی، یعنی بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها، کلینک‌های زیبایی و اشخاص حقوقی حقوق عمومی، یعنی دولت و بالاتر از تمامی آن‌ها، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه‌های علوم پزشکی در سطوح استانی و شهرستان می‌باشد، البته اشخاص حقوقی حقوق عمومی بر مبنای تصریح قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در مواردی که اعمال حاکمیت می‌نمایند، اگر مرتکب رفتار خسارت‌باری شوند، دارای مسئولیت قانونی نیستند. با این حال، برخلاف نهاد مسئولیت مدنی اشخاص حقوقی که دیرزمانی است به موضوعی مأنوس و بی‌مناقشه در حقوق مدنی تبدیل شده، مسئولیت کیفری آن‌ها در قلمروی کیفری پدیده‌ای نوظهور و پرمناقشه تلقی می‌شود. در رویه قضایی نیز به موضوع مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اشاره شده است، از جمله می‌توان به دادنامه شماره ۹۵۰۹۹۷۰۲۶۹۵۰۰۲۷۴ به تاریخ ۱۳۹۵/۰۳/۲۲ صادره از شعبه ۵۲ دادگاه تجدید نظر استان تهران اشاره نمود که در ارتباط با مسئولیت کیفری بانک به عنوان یک شخص چنین حکم داده شده است که محکومیت شخص مرتکب جعل به جعل امضای چک و پرداخت مبلغ چک از سوی بانک، نافی مسئولیت کیفری و مدنی بانک در این شرایط نیست. در دادنامه دیگری با شماره ۹۱۰۹۹۷۰۲۲۱۶۰۱۳۱۷ به تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۲۴ صادره از شعبه ۱۶ دادگاه تجدید نظر استان تهران آمده است که در ارتباط با مسئولیت کیفری بانک به عنوان یک شخص حقوقی آمده که در صورتی که احراز شود که بانک در زمینه تقصیر کارمند خود در ارتکاب جرم جعل چک، با وی تبانی نموده است، بایستی کلیه خساراتی که به مشتری وارد شده را پرداخت نماید و این مسئولیت محدود به میزان تقصیر اثباتی کارمند خاطی در محاکم کیفری نیست (۳).

در حوزه ضرورت و اهمیت تحقیق حاضر می‌توان به چندین مورد اشاره داشت: نخست اینکه علیرغم اینکه از زمان تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، مقالات و پژوهش‌های متعددی در حوزه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، اعم از حقوق خصوصی و حقوق عمومی به رشته نگارش درآمده است، اما این تحقیقات به حوزه خاص جرائم پزشکی و آن هم به صورت تطبیقی میان نظام حقوقی ایران و انگلستان ورود پیدا نکرده است؛ دوم اینکه علیرغم تحولاتی که در باب مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ حادث شده است، اما قانون‌گذار ایرانی به صورت خاص به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرائم پزشکی اشاره نکرده است.

اهدافی که در این تحقیق مورد نظر است: اولاً شناسایی رویکرد هر یک از نظام‌های سیاست جنایی ایران و انگلستان در ارتباط با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرائم پزشکی؛ ثانیاً شناسایی چالش‌ها و خلأهایی که در نظام حقوقی ایران در ارتباط با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرائم پزشکی وجود دارد، با توجه به تجربیات مثبتی که در نظام قانون‌گذاری انگلستان در این زمینه وجود دارد.

نکته مهم آن است که اگرچه مسئولیت کیفری در ارتباط با اشخاص حقوق عمومی امکان‌پذیر است، اما این مسئولیت کیفری در مواردی به موجب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ قابل اثبات است که به موجب اعمال تصدی‌گری باشد نه


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد.

اعمال حاکمیتی. در برابر این پرسش تاریخی که آیا اشخاص حقوقی می‌توانند در زمره تابعان حقوق کیفری قرار گیرند یا خیر، پاسخ‌ها یکسان نبوده است. ممکن است بیان گردد مواردی همانند عدم امکان اعمال بسیاری از ضمانت اجراهایی، مانند اعدام، حبس و تبعید در حق اشخاص حقوقی، نقض اصل شخصی‌بودن مجازات، عدم تأمین هدف‌های مجازات، خاصه هدف سزادهی، اصلاح و مهم‌تر از همه، عدم اهلیت اشخاص حقوقی در استناد تقصیر به خود، پاسخ منفی به پرسش مزبور داده‌اند. مورد اخیر که مهم‌ترین دلیل مخالفان به شمار می‌رود، از آن رو است که تصور آن‌ها از اشخاص حقوقی موجوداتی غیر واقعی است که تنها مفهوم انتزاعی داشته، برای آن‌ها مختصاتی چون جسم، روح و قوه عاقله قائل نیستند. از این نظر گاه، رفتار مجرمانه و حالت روانی، منبعث از دو اصل استقلال فردی (اختیار) و عقلانیت (ادراک) است که اشخاص حقوقی از آن‌ها بی‌بهره‌اند (۴). در مقابل گروه مخالفان، موافقان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی بر این گمانند که می‌توان با توسل به واکنش‌هایی چون جریمه نقدی، انحلال، تعطیلی موقت، مصادره اموال، محدودکردن فعالیت شغلی، خدمت اجتماعی، به ضمانت اجراهای قابل اعمال بر اشخاص حقوقی دست یافت و به هدف‌های سزاگرا و پیامدگرای مجازات جامه عمل پوشاند. مبنای ارتکاب جرم اشخاص حقوقی مبتنی بر پایه ریسک‌های محاسبه شده و تحلیل عقلانی هزینه ـ فایده است (۵)؛ بر این اساس، استفاده از ضمانت اجراهای شدید و افزایش‌دهنده هزینه جرم، خواهد توانست آن‌ها را از ارتکاب جرم منصرف کند. موضوع اصلاح و بازپروری اشخاص حقوقی نیز از طریق مراقبت قضایی بر تصمیمات مجامع عمومی، هیأت‌مدیره و اصلاح سیستم جرم‌زای آن‌ها میسر خواهد بود (۶). در مورد نقض اصل شخصی‌بودن مجازات نیز باید گفت که اولاً نباید پنداشت اشخاصی چون سهامداران، بی‌گناه و فاقد تقصیرند، بلکه برعکس، بسیاری از جرائم اشخاص حقوقی ریشه در خطا و دستکم بی‌تفاوتی آن‌ها دارد (۷).

## روش

روش تحقیق در این مقاله، توصیفی ـ تحلیلی است. در این راستا، از منابع معتبر کتابخانه‌ای، یعنی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در زمینه جرائم پزشکی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان بهره گرفته می‌شود.

## ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

## یافته‌ها

اشخاص حقوقی در کنار اشخاص حقیقی، دارندگان مسئولیت کیفری در نظام‌های کیفری مختلف شناخته می‌شود. در نظام کیفری ایران نیز به موجب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و البته پیش از این در قوانین کیفری ناظر بر جرائم رایانه‌ای، به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اشاره شده است، با این حال، در سیاست جنایی ایران برای نخستین‌بار به صورت عام در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بوده است که به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اشاره شده است. در مقابل، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در سیاست جنایی انگلستان سابقه دیرینه دارد و حدود یک سده است که مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به صورت عام در این سیاست جنایی مورد پذیرش قرار گرفته است. در ارتباط با شرایط ماهوی و شکلی ناظر بر مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در سیاست‌های جنایی ایران و انگلستان، تفاوت‌های زیادی وجود دارد. به عنوان یافته این تحقیق باید گفت که اولاً هم در رویه قضایی جمهوری اسلامی ایران (پس از تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲) و هم در رویه قضایی محاکم انگلستان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به رسمیت شناخته شده است؛ ثانیاً مهم‌ترین مبانی حقوقی انتساب مسئولیت کیفری به اشخاص حقوقی در چند دهه اخیر در انگلستان نظریه‌های مسئولیت نیابتی، همانندسازی یا شخصیت ثانوی و تقصیر جمعی و نیز نظریه مسئولیت سازمانی بوده است؛ نهایتاً


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

بایستی گفت که به نظر می‌رسد انتساب مسئولیت کیفری به اشخاص حقوقی در ایران بر مبنای نظر واحد و یکسانی نمی‌باشد، بلکه تلفیقی از سه نظریه نمایندگی، همانندسازی و مسئولیت سازمانی است.

## بحث

### ۱. مفهوم‌شناسی جرائم پزشکی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان

**۱-۱. در نظام حقوقی ایران:** با وجود اهمیت جرائم پزشکی و فعالیت پزشکان و به صورت کلی کادر درمان در درمان بیماران، نظام حقوقی ایران فاقد مقررات کیفری منسجم ناظر بر جرائم پزشکی، دارویی و درمانی است و قوانین در این حوزه به صورت پراکنده در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و سایر قوانین حوزه درمان دیده می‌شود، البته تحولاتی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در حوزه جرائم پزشکی دیده می‌شود. برای نمونه قابلیت اعمال مجازات‌های جایگزین حبس، تعویق صدور حکم، تعلیق اجرای مجازات، نظام نیمه‌آزادی و برخی از اشکال جرم‌زدایی از جرائم پزشکی سابق به ویژه بند «ج» ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی از زمره تحولات در این زمینه هستند (۸).

شرایطی برای ارتکاب جرائم پزشکی از مقررات پراکنده موجود در نظام کیفری قابل استنباط هستند. برای نمونه وجود قصد مجرمانه، عدم رعایت نظامات دولتی، مغایرت با موازین شرعی و مغایرت عمل با شؤون پزشکی (۹).

**۱-۲. در نظام حقوقی انگلستان:** قانون اصلی در نظام کیفری انگلستان ناظر بر جرائم پزشکی، قانون پزشکی ۱۹۸۳ (Medical Act 1983) ست که البته تاکنون سه بار در تاریخ‌های ۱۹۹۳/۱۱/۰۵، ۱۹۹۶/۰۷/۱۰ و نهایتاً در ۲۰۰۷/۱۲/۰۳ مورد بازنگری قرار گرفته است. تفکیک مناسبی که در این قانون صورت گرفته است، تفکیک میان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی و حقیقی بریتانیایی است که در داخل بریتانیا به فعالیت پزشکی و دارویی می‌پردازند و آن‌ها که در خارج از بریتانیا این فعالیت را صورت می‌دهند. به عبارت دیگر، استانداردهای منعکس در قانون فوق‌الذکر به دو بخش جرائم پزشکی داخل سرزمینی و جرائم پزشکی فراسرزمینی تقسیم می‌شود. انواع مختلفی از جرائم پزشکی در قانون پزشکی ۱۹۸۳ مندرج شده‌اند، از جمله قصور پزشکی، نقض اصل محرمانگی داده‌های بیماران، تجاوز به بیماران بیهوش (Sexual Assault against Anesthetised Patients) و...، برخی از جرائم پزشکی که در قانون فوق‌الذکر مندرج شده‌اند، هم از سوی اشخاص حقیقی و هم از سوی اشخاص حقوقی واقع می‌شوند و برخی صرفاً از سوی اشخاص حقیقی برای نمونه قصور پزشکی و درمانی، علاوه بر اینکه از سوی اشخاص حقیقی واقع می‌شوند، از سوی اشخاص حقوقی نیز قابلیت ارتکاب دارند (۱۰).

البته قانون پزشکی ۱۹۸۳، تنها قانون در حوزه جرائم پزشکی، درمانی و دارویی در نظام کیفری انگلستان نبوده، بلکه در این زمینه می‌توان به قانون تجهیزات پزشکی (The Medical Devices Act)، قانون داروخانه‌ها (The Pharmacy Act) و آیین‌نامه عملکرد در حوزه دارویی (The Pharmacy Operating Regulations) می‌توان اشاره داشت.

### ۲. شرایط مسئولیت کیفری در قبال جرائم پزشکی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

**۲-۱. در نظام حقوقی ایران:** به صورت کلی جرائم پزشکی عرصه محدودتری نسبت به جرائم در حوزه درمان دارد. از این رو، حوزه مسئولیت کیفری پزشکان را شامل می‌شود، اگرچه در قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵، مسئولیت محض یا بدون تقصیر پزشک به تبعیت از قول گروهی از فقهای امامیه مورد پذیرش قرار گرفته بود، اما با بازنگری صورت‌گرفته در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، مسئولیت مبتنی بر تقصیر در ارتباط با مسئولیت کیفری پزشکان مورد پذیرش قرار گرفت (۱۱). این موضوع در ماده ۴۹۵ قانون ۱۳۹۲ مورد تصریح قرار گرفته است که پزشک در صورتی که در زمینه درمان مرتکب تقصیری نشده باشد، علاوه بر اینکه دارای مسئولیت کیفری نیست، دارای مسئولیت مدنی نیز نمی‌باشد، ولو آنکه برائت‌نامه از بیمار گرفته نشده باشد، پزشک در صورتی ضامن خسارات


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

وارده به بیمار می‌باشد که تقصیرش در زمینه درمان یا جراحی به اثبات رسیده باشد.

**۲-۲. در نظام حقوقی انگلستان:** مسئولیت کیفری در قبال جرائم پزشکی در نظام حقوقی انگلستان زمانی ایجاد می‌گردد که قصور پزشکی اثبات گردد. بر این اساس، قصور پزشکی در نظام کیفری انگلستان زمانی واقع می‌شود که پزشک یا کادر پزشکی، اقدامات یا اعمال جراحی صورت دهند که پایین‌تر از استانداردی قرار بگیرد که توسط نهادهای تصمیم‌ساز پزشکی، از جمله اداره عملیات جراحی و اداره عملیات درمان انگلستان در قالب آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها در ارتباط با یک جراحی یا اقدام خاص پزشکی مقرر شده باشد. به صورت کلی در صورتی که قصور پزشکی منتهی به مرگ بیماران شده باشد، تبعاً از ضمانت اجراهای کیفری شدیدتر برخوردار است، در صورتی که اثبات شود که قصور پزشکی شدید بوده است، منتهی به تشخیص قتل غیر عمد در نظام جزایی انگلستان خواهد شد (۱۲).

**۳. مبانی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران و انگلستان در قبال جرائم پزشکی:** در قسمت نخست به مبانی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران و انگلستان در قبال جرائم پزشکی اشاره می‌شود، البته پیش از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ نیز، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرائم پزشکی مورد پذیرش قرار گرفته بود، از جمله می‌توان به ماده ۱۶ قانون مدیریت پسماندها (۱۳۸۳ ش.) اشاره نمود که با کاربردن مطلق کلمه «اشخاص» هم اشخاص حقوقی و هم اشخاص حقیقی را مد نظر قرار داده و محکوم به جزای نقدی در صورت ارتکاب فعل متخلفانه مندرج در ماده مارالاشاره نموده است. از آنجا که یکی از این پسماندها، پسماندهای بیمارستان‌ها است، این جرم می‌تواند مشمول عنوان زیر باشد: «نگهداری، مخلوط‌کردن، جمع‌آوری، حمل و نقل، خرید و فروش، دفع، صدور و تخلیه پسماندها در محیط بر طبق مقررات این قانون و آیین‌نامه اجرایی آن خواهد بود. در غیر این صورت، اشخاص متخلف به حکم مراجع قضایی به جزای نقدی در بار اول برای پسماندهای عادی از پانصد هزار ریال تا یکصد میلیون و در صورت تکرار، هر بار به دو برابر مجازات قبلی در این ماده محکوم می‌شوند.»

**۳-۱. در نظام کیفری ایران:** از نظر مبانی، باید گفت که قانون‌گذار ایرانی از میان دو مبنایی که در ارتباط با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، از جمله در حوزه جرائم پزشکی وجود دارد، نظریه مغز متفکر را برگزیده است. نظریه مغز متفکر مبتنی بر این است که عمل ارکان و نمایندگان اصلی شخص حقوقی در حکم عمل شخص حقوقی بوده و جرم از این باب به شخص حقوقی انتساب داده می‌شود. این نظریه بر فرضی‌بودن اشخاص حقوقی تأکید می‌نماید و از این منظر برای اشخاص حقوقی، مسئولیت کیفری به صورت خود به خودی و مستقل قائل نیست و بر این فرض مبتنی می‌باشد که اشخاص حقوقی از طریق نمایندگان فردی خویش مرتکب جرم می‌گردند، فلذا در این نوع مبنا، احراز مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، از جمله در زمینه جرائم پزشکی در صورتی امکان‌پذیر است که بتوان تقصیری فردی منتسب بدان را احراز نمود و در صورت عدم احراز تقصیر افراد وابسته به آن شخص حقوقی، امکان انتساب مسئولیت کیفری شخص حقوقی نیز وجود ندارد.

رویکردهای موجود در زمینه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران به صورت کلی و فارغ از ارتکاب جرائم پزشکی، دو دوره متفاوت را دنبال نموده است: در دوره نخست، تلاش قانون‌گذار آن بوده است که مسئولیت مدنی در ظاهر کیفری را به مخاطبان قوانین کیفری نشان دهد. در این راستا، می‌توان به ماده ۲۰۱ قانون مالیات‌های مستقیم ۱۳۴۶ یا ماده ۲۸ قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ اشاره نمود؛ در دوره دوم، قانون‌گذار رویکرد پذیرش مسئولیت کیفری را نه به عنوان یک مصداق از مسئولیت مدنی، بلکه به عنوان یک مسئولیت کیفری کامل مورد پذیرش قرار داده است که در این زمینه تاکنون ده قانون به تصویب رسیده است.


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

**۳-۲. در نظام کیفری انگلستان:** مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی که در نظام حقوقی کامن‌لا از آن به عنوان «نمایندگی بی‌گناه (Innocent Agency)» یا «مشارکت غیر مستقیم در جرم (Indirect Participation)» یاد می‌شود (۸)، یکی از نهادهای حقوقی بسیار مهم امروزین در تمامی نظام‌های حقوقی، از جمله انگلستان تلقی می‌گردد. قوانین انگلستان نسبت به تمامی قلمروی سرزمینی جمهوری انگلستان، از جمله سرزمین‌های ماورالبحار و شبه جزایر آن اعمال می‌شود. این قوانین به طور ویژه از سال ۱۹۹۴ و با تصویب قانون جدید کیفری انگلستان، مسئولیت کیفری شخص حقوقی را در خود مقرر نمودند. اهمیت قانون‌گذاری انگلستان در حوزه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی آنجا نمود بیشتری پیدا می‌نماید که امکان اعتراض به آرای دادگاه‌های انگلستان در محاکم قضایی اروپایی همچون دادگاه اروپایی حقوق بشر وجود ندارد. در واقع، با توجه به تصریح کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، اتباع دولت‌های عضو نمی‌توانند نسبت به آرای کیفری که از دادگاه‌های کیفری صالح یکی از دولت‌های عضو صادر شده است، به دادگاه اروپایی حقوق بشر طرح دعوی نمایند.

قانون شماره ۲۰۰۴-۲۰۴ (قانون کیفری انگلستان) مورخه ۹ مارس ۲۰۰۴ انگلستان که از ۳۱ دسامبر ۲۰۰۵ لازم‌الاجرا شده است، به عنوان مهم‌ترین قانون کیفری انگلستان ناظر بر مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی شناخته می‌شود. این قانون بر تمامی جرائم اشخاص حقوقی به جزء جرائم مطبوعاتی و جرائم مرتبط با آن حاکمیت دارد، پیش از بازنگری‌های قانونی در نظام حقوق کیفری انگلستان، اصل بر عدم مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی بود. در واقع، بر اساس اصل لاتین «شرکت‌ها مرتکب جرم نمی‌شوند» یا « Societas Delinquere Non Potest»، در نظام حقوق انگلستان نیز تا قرن ۱۷ میلادی، اصل بر عدم مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی بوده که این موضوع، علاوه بر قانون کیفری این کشور در قانون آیین دادرسی کیفری آن مستتر بوده و اشخاص حقیقی صرفاً تا این زمان دارای مسئولیت کیفری تلقی می‌شدند؛ این موضوع در دکترین حقوقی نیز مورد پذیرش قرار گرفته بود، به طوری که اولین تصریح می‌دارد که «حکومت نمی‌تواند در مقابل جرم مسئول شناخته شود» (۱۳). در مقابل، قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ قرار دارد که تنها ۴ الی ۵ ماده از آن به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اختصاص داده شده است، اگرچه موادی از قانون آیین دادرسی کیفری به صورت اختصاصی یا افتراقی نیز در مورد آن‌ها پیش‌بینی شده است، اما به نظر می‌رسد که با توجه به پیچیدگی جرائمی که می‌تواند از سوی اشخاص مزبور صورت بپذیرد، کفایت نکند.

## ۴. تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری در جرائم پزشکی ارتکابی اشخاص حقوقی

**۴-۱. در نظام حقوقی ایران:** تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری در جرائم اشخاص حقوقی از موضوعاتی است که از نظر قوانین آیین دادرسی کیفری مهم می‌نماید. یکی از اختلاف‌برانگیزترین مسائل مربوط به دادرسی جرائم اشخاصی حقوقی نیز در تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری صالح وجود دارد.

در قانون آیین دادرسی کیفری، با توجه به ماده ۶۹۶ که مقرر می‌دارد: «در مواردی که مقررات ویژه‌ای برای دادرسی جرائم اشخاص حقوقی مقرر نشده است، مطابق مقررات عمومی آیین دادرسی کیفری که در مورد این اشخاص قابل اجرا است، اقدام می‌شود.» از آنجا که می‌توان در این خصوص، مقررات ویژه‌ای را از سایر مقررات، از جمله قانون تجارت استنباط نمود، بنابراین بایستی طبق این مقررات عمل شود. با توجه به ماده ۲۹۴ قانون آیین دادرسی کیفری که دادگاه‌های کیفری را به پنج دادگاه کیفری یک، دادگاه کیفری دو، دادگاه انقلاب، دادگاه اطفال و نوجوانان و دادگاه‌های نظامی تقسیم می‌نماید، بدیهی است که تشکیل برخی از این دادگاه‌ها همچون دادگاه اطفال و نوجوانان و دادگاه‌های نظامی برای اشخاص حقوقی اصولا منتفی می‌باشد، مگر اینکه بنا به وظیفه و اختیارات که از سوی قانون‌گذار بدان‌ها تفویض شده باشد، تکلیف قانونی به حفاظت از اطفال و نوجوانان مانند سازمان بهزیستی یا محافظت از امور نظامیان، از جمله نیروی انتظامی، سپاه


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

پاسداران انقلاب اسلامی یا ارتش جمهوری اسلامی ایران داشته باشند.

**۴-۲. در نظام حقوقی انگلستان:** البته در نظام حقوقی انگلستان بین اشخاص حقوقی و سایر مفاهیم مشابه بایستی تفکیک قائل شویم، به این معنا که مشخصه شخص حقوقی، داشتن شخصیت حقوقی است، اما سایر نهادهای مشابه کیفری فاقد این چنین ویژگی هستند. در همین راستا، نمی‌توان «فعالیت مجرمانه مشترک (Joint Criminal Enterprise)» را یک نهاد مرتبط با شخص حقوقی در نظر گرفت، به این دلیل که در فعالیت مجرمانه مشترک صرفاً یک گروه یا توافق بدون داشتن شخصیت حقوقی مستقل به منظور ارتکاب جرم یا جرائم خاص تشکیل می‌گردد، ضمن اینکه صرف حضور در یک گروه یا توافق اینچنینی، خود از عوامل مشدده مجازات در نظام حقوقی انگلستان بوده، در حالی که صرف حضور در یک شخص حقوقی از عوامل مشدده مجازات تلقی نمی‌شود (۱۴).

کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد نیز الزاماتی را در ارتباط با مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرائم مندرج در این سند مقرر می‌دارد، از جمله اینکه ماده ۲۶ مقرر می‌دارد: «۱ـ هر یک از دولت‌های عضو می‌بایستی سازوکارهایی را که ضروری می‌بیند در انطباق با حقوق داخلی اش به منظور مسئول کیفری تلقی‌نمودن اشخاص حقوقی به دلیل مشارکت در جرائمی که در این کنوانسیون مقرر شده‌اند، ایجاد نماید؛

۲ـ بر مبنای اصول قانونی هر یک از دولت‌های عضو، مسئولیت اشخاص حقوقی می‌توانند کیفری، مدنی و اداری باشد؛

۳ـ اینچنین مسئولیتی می‌بایستی بدون لطمه به مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی باشد که جرم را مرتکب شده‌اند؛

۴ـ هر دولت عضو به ویژه بایستی تضمین نماید که اشخاص حقوقی که بر مبنای این ماده مسئول تلقی می‌شوند، در معرض مجازات‌های کیفری یا غیر کیفری متناسب و مؤثر و بازدارنده، از جمله جزای نقدی قرار بگیرند.»

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام کیفری انگلستان دارای جنبه تاریخی بوده و به طور کلی به دنبال دستور ۱۶۷۰ پادشاهی وقت انگلستان مقرر شده است که: «جوامع، شهرها و روستاها» می‌توانستند در صورت عدم اطاعت از پادشاهی انگلستان با جریمه‌های مختلفی، از جمله مسدودنمودن آن نواحی و جریمه‌های مالی و مالیاتی رو به رو شوند. در پی وقوع انقلاب ۱۷۸۹ دستور فوق‌الذکر الغا شده و هیچ مسئولیت کیفری برای اشخاص حقوقی در نظر گرفته نشد، به علاوه، دستور ۵ مه ۱۹۴۵، سازمان‌های رسانه‌ای در انگلستان که با دشمن همکاری می‌نمودند را دارای مسئولیت کیفری می‌دانست (۱۵).

مهم‌ترین قضیه‌ای که ناظر بر جرائم اشخاص حقوقی تاکنون در انگلستان بوده است، به فعالیت‌های مجرمانه پولشویی و تقلب مالیاتی بانک سوییسی UBS بوده که جریمه ۳ میلیارد و هفتصد میلیون یورویی را با خود به همراه داشت، مربوط می‌گردد، به علاوه، در ۳ سپتامبر ۲۰۱۹، شرکت « گوگل ایرلند لیمیتد»(Google Ireland Limited) و شعبه انگلستان آن، یعنی« گوگل انگلند»( Google England)که به جرائم تقلب مالیاتی محکوم شده بودند، به توافقی با دفتر دادستانی ویژه انگلستان در ارتباط با جرائم مالیاتی موسوم به CJIP دست یافتند که طی آن، ۵۰۰ میلیون یورو در قبال جرائم ارتکابی پرداخت نمودند.

**۵. اصول حاکم بر مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان در قبال جرائم پزشکی:** پس از اینکه به مبانی و تشکیلات ناظر بر رسیدگی به جرائم پزشکی اشخاص حقوقی در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان اشاره گردید، در این قسمت به اصول حاکم بر مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام‌های حقوقی مزبور پرداخته می‌شود. مهم‌ترین اصلی که در این زمینه وجود دارد، اصل تخصصی‌بودن رسیدگی کیفری به جرائم پزشکی اشخاص حقوقی است. با توجه به پیچیدگی که جرائم پزشکی با آن مواجه است؛ بدیهی است که رسیدگی بدان جرائم بایستی به صورت تخصصی انجام شود. در ادامه به اصول حاکم بر مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان در قبال جرائم پزشکی اشاره می‌شود.


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

**۶. اصل تخصصی‌بودن رسیدگی کیفری به جرائم اشخاص حقوقی:** اصل تخصصی‌بودن رسیدگی کیفری به جرائم اشخاص حقوقی دلالت بر آن دارد که بایستی فرآیند رسیدگی به جرائم اشخاص حقوقی به صورت تخصصی صورت پذیرد. در این خصوص، در نظام قضایی ایران، دادسرایی در تهران تحت عنوان دادسرای رسیدگی به جرائم پزشکی و دارویی تشکیل شده است که پس از تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، علاوه بر رسیدگی به جرائم پزشکی و دارویی کادر درمان، به جرائم پزشکی و دارویی اشخاص حقوقی، اعم از حقوقی حقوق خصوصی و حقوقی حقوق عمومی صلاحیت رسیدگی دارد. نکته‌ای که به نظر می‌رسد که در اینجا قابل ارائه است، این می‌باشد که بسیاری از جرائمی که منتسب به اشخاصی که در حوزه پزشکی و دارویی فعالیت می‌نمایند، به جرائم پزشکی و دارویی قابلیت انتساب ندارد و در واقع، نمی‌توان آن‌ها را به عنوان جرائم پزشکی و دارویی دسته‌بندی نمود. در این صورت، این تردید ایجاد می‌شود که آیا بایستی به آن‌ها در دادسرای ویژه جرائم پزشکی و دارویی رسیدگی نمود.

در سیاست جنایی انگلستان در این خصوص، یک رویکرد مهم اخذ شده است و آن اینکه صرفاً جرائمی توسط اشخاص حقوقی که عهده‌دار فعالیت‌های پزشکی، دارویی و درمانی می‌شوند، در نهادهای تخصصی رسیدگی‌کننده به جرائم پزشکی و دارویی قابلیت رسیدگی دارد که آن جرائم نتوانند در خارج از محیط درمانگاه‌ها، بیمارستان‌ها یا سایر شرکت‌هایی که به نحوی از انحا با فعالیت‌های پزشکی مرتبط هستند، ارتکاب پیدا نماید. بدیهی است که این امر بایستی مورد توجه قرار گیرد که زمانی که برای اولین‌بار، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به نظام حقوقی انگلستان در سال ۱۹۹۲ وارد شد، اصل بر تخصصی‌بودن رسیدگی کیفری (Specialty Principle) به جرائم اشخاص حقوقی بود، به این معنا که اشخاص حقوقی تنها در قبال جرائم خاصی می‌توانند مسئول کیفری تلقی شوند که به صورت تخصصی در قانون در این ارتباط مقرر شده باشد. با این حال، این رویه هم چنانکه در گفتار بعد مورد اشاره قرار خواهد گرفت، از ۳۱ دسامبر ۲۰۰۵ و با تصویب قانون جدید کیفری انگلستان تغییر کرده و امروزه رسیدگی کیفری به تمامی جرائم ارتکابی اشخاص حقوقی امکان‌پذیر می‌باشد.

**۷. اصل صلاحیت عام رسیدگی کیفری به جرائم اشخاص حقوقی:** بدیهی است که در این مورد، قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ تفکیک خاصی در ارتباط با این موضوع انجام نداده است و به طور کلی به نظر می‌رسد که تشکیلات و صلاحیت دادگاه‌های کیفری در جرائم اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران، به مانند اشخاص حقیقی است و نمی‌توان قائل به تمییزبودن در این مورد شد، با این حال در نظام حقوقی انگلستان بر حسب نوع و شدت جرم، صلاحیت و تشکیلات دادگاه‌های کیفری متفاوت می‌باشد. بر مبنای بند دو ماده ۱۲۱ قانون کیفری انگلستان ـ که بدان قانون پربن دو (Perben 2) نیز اطلاق می‌گردد ـ مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در این قانون، دارای دو جنبه می‌باشد: اولاً مسئولیت آن‌ها غیر مستقیم بوده یا تا بدانجا بدان‌ها قابل انتساب است که اشخاص حقیقی اقدامات مجرمانه‌ای را انجام داده باشند که قابل انتساب بدان‌ها باشد. بر همین اساس است که بند دو ماده ۱۲۱ مقرر می‌دارد که: «مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مانع از مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی که مرتکبان همان جرائم بوده‌اند یا در ارتکاب آن‌ها مشارکت داشته‌اند، نمی‌گردد.» با این حال، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی تنها در چنین فرضی وجود نداشته، بلکه در مواردی نیز که اشخاص حقوقی زیرمجموعه یا تابعه مستقیماً از طریق اعمال اشخاص حقوقی خسارتی را تحمیل ننموده، اما به ایجاد وضعیتی کمک نموده باشند که امکان وقوع خسارت را محتمل نموده باشند، مسئول کیفری تلقی می‌شوند. بر مبنای نظام حقوقی انگلستان، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، حتی در فرضی که نمایندگان آن شخص از اختیارات قانونی خود فراتر رفته و مرتکب جرائم شده باشند، نیز وجود دارد (۱۶)؛ ثانیاً در کنار این ماده، بایستی سایر قوانین حاکم بر عملکرد اشخاص حقوقی همچون قانون تجارت، قانون مدنی و قانون پولی و مالی انگلستان مد نظر قرار بگیرد.


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

تفاوتی که در رسیدگی کیفری جرائم اشخاص حقوقی قبل و بعد از تصویب قانون جدید کیفری انگلستان وجود دارد، این است که دادستان در بعد از این تحولات قانونی برای مشخص‌نمودن مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، مشخص نماید که چه فردی از طرف شخص حقوقی عمل مجرمانه انجام داده است.

**۸. رسیدگی عام به جرائم اشخاص حقوقی در دادگاه‌های کیفری:** رسیدگی عام به جرائم اشخاص حقوقی در دادگاه‌های کیفری به عنوان یک اصل مورد پذیرش قرار گرفته است. با این حال به نظر می‌رسد که در این زمینه بین نظام حقوقی ایران و نظام حقوقی انگلستان تفاوت‌های اساسی وجود داشته باشد. این تفاوت‌ها در دو سطح قابلیت تقسیم‌بندی دارد: اولاً اینکه از نظر شدت جرم؛ ثانیاً از نظر نوع جرم.

از نظر شدت جرم، جرائم ارتکابی اشخاص حقوقی در نظام حقوقی انگلستان به سه دسته جرائم کلان (High Crimes)، جرائم عادی و جرائم خرد تقسیم‌بندی می‌شوند. بر حسب اینکه اشخاص حقوقی مرتکب کدام یک از جرائم فوق شده‌اند، صلاحیت دادگاه‌های کیفری انگلستان متفاوت می‌نماید. در نظام حقوقی انگلستان، اشخاص حقوقی، حتی در قبال قتل غیر عمد نیز می‌توانند مسئولیت کیفری داشته باشند و برای این امر صرفاً اثبات این امر که یک شخصی به عنوان نماینده یا یکی از ارکان آن شخص حقوقی در راستای منافع آن مرتکب قتل غیر عمد شده است، کفایت می‌نماید. در قبال برخی از جرائم، قانون‌گذار به صورت خاص شخص نماینده شخص حقوقی را تعیین نموده است، از جمله اینکه اداره ضد فساد انگلستان، پست شغلی تحت عنوان «مأمور انطباق با موازین فساد» به منظور «مدیریت به کارگیری، اجرا و ارزیابی برنامه‌های مطابقت با سیاست‌های ضد ارتشا انگلستان را در همراهی نزدیک با ذی‌نفعان سازمان (خصوصی یا دولتی)» (۱۷) ایجاد نموده است. در صورت وقوع هرگونه جرائم رشا و ارتشا توسط شخص حقوقی، قانون‌گذار انگلستان این موضوع را بررسی می‌نماید که آیا مأمور انطباق با موازین فساد، اقدامات و الزامات قانونی انگلستان در ارتباط با مقابله با رشا و ارتشا را صورت داده است یا خیر، از جمله این اقدامات این می‌باشد که آیا مأمور انطباق با قانون نسبت به ریسک نادیده‌گرفتن هشدارهای وقوع جرائم فساد، محتاط بوده است یا خیر. در صورت عدم انجام این اقدامات، شخص حقوقی دارای مسئولیت کیفری دانسته می‌شود (۱۸)، البته همان‌طور که گفته شد، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در این فرض با مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی در تعارض نبوده و قانون‌گذار انگلستان معتقد به مسئولیت کیفری هر دوی آن‌هاست.

**۹. تفاوت‌های میان رویکردهای نظام حقوقی ایران و انگلستان در قبال مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال ارتکاب جرائم پزشکی:** پس از اینکه به رویکردهای کلی که هم در نظام حقوقی ایران و هم در نظام حقوقی انگلستان نسبت به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال ارتکاب جرائم پزشکی وجود دارد، اشاره شد؛ هم اینک به تفاوت‌هایی که میان این رویکردها در قبال مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قبال جرائم پزشکی وجود دارد، پرداخته می‌شود. به نظر می‌رسد که سه تفاوت عمده در این بین وجود دارد که عبارتند از تفاوت از نظر ارکان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، تفاوت از نظر تنوع جرائم پزشکی و تفاوت از نظر نوع جرائم پزشکی قابل انتساب به اشخاص حقوقی.

**۱۰. از نظر ارکان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی:** در نظام حقوقی انگلستان، اثبات عنصر معنوی برای جرائم اشخاص حقوقی ضرورتی پیدا نمی‌نماید. از نظر نوع جرم، تفاوت‌های مهمی میان نظام مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی ایران و انگلستان وجود دارد، چراکه جرم انگاری‌های مختلفی در ارتباط با اعمال مجرمانه ارتکابی اشخاص حقوقی در نظام حقوقی انگلستان صورت گرفته است که در نظام حقوقی ایران، نظایر آن مشاهده نمی‌شود، می‌توان به چند نمونه آن در ذیل اشاره داشت:

۱ـ جرم «محروم‌کردن از منافع و مزایا (Escroquerie): این جرم همان‌گونه که از نامش پیداست، عبارت از محروم‌کردن یک شخص حقیقی یا حقوقی توسط یک شخص حقوقی از منافع، چیزها یا خدماتی که ارزشمند است از طریق استفاده از


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

نام و هویت اشتباه آن شخص حقوقی که در بند ۱ ماده ۳۱۳ قانون کیفری انگلستان جرم‌انگاری شده است؛

۲ـ جرم «نقض اعتماد (Abus de Breach of Trust (Confiance)»: این جرم نیز مرتبط با در اختیارداشتن غیر قانونی اموال یا دارایی‌ها از سوی یک شخص حقوقی است که بر این اساس در اختیار شخص اخیر قرار گرفته‌اند که در مسیر مشخصی هزینه شده، اما توسط آن شخص حقوقی در یک مسیر دیگر به کار گرفته شده است که در بند ۱ ماده ۳۱۴ قانون کیفری انگلستان جرم‌انگاری شده است؛

۳ـ جرم «منتفع‌گشتن (Abus de Taking Advantage (Faiblesse)»: منتفع‌گشتن به این معناست که یک شخص حقوقی، بزه‌دیده را در یک وضعیت قرار دهد که موجب ضررزدن به شخص حقوقی گردد، به این صورت که از وضعیت بی‌توجهی و قصور بزه‌دیده در جهت منافع آن شخص حقوقی سوءاستفاده نموده و نهایتاً آن بزه‌دیده را مسئول کیفری در قبال ضرردهی به شخص حقوقی مزبور جلوه دهد.

**۱۱. از نظر تنوع جرائم پزشکی موجد مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی:** همچنین برخی جرائم اشخاص حقوقی است که بر مبنای قانون کیفری انگلستان، بر اساس صلاحیت جهانی دادگاه‌های کیفری انگلستان مورد رسیدگی قرار می‌گیرند، از جمله شکنجه، ناپدیدسازی اجباری، تروریسم و تأمین مالی تروریسم، جرائمی که در ارتباط با مواد هسته‌ای ارتکاب پیدا می‌نماید، اقدامات غیر قانونی علیه امنیت دریانوردی، توقیف هواپیماهای کشوری جرائمی که در حدود صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی قرار دارد (The Crimes within the Jurisdiction of ICC) و برخی جرائم مرتبط با حمل و نقل جاده‌ای (The Crimes Related to the Road Transportation)، به علاوه، این موارد، در صورتی که اشخاص حقوقی در جریان ارتکاب یکی از جنایات بین‌المللی قرار داشته‌اند، مجدداً بر اساس اصل صلاحیت جهانی تحت تعقیب قضایی می‌گیرند: ۱ـ اشخاص حقوقی که مسئول نقض‌های جدی و شدید حقوق بین‌الملل بشردوستانه هستند که در قلمروی سرزمینی یوگسلاوی سابق از سال ۱۹۹۱ ارتکاب پیدا کرده است؛ ۲ـ اشخاص حقوقی که مسئول اقدامات جنایت‌آمیز ژنوسید یا سایر نقض‌های جدی حقوق بین‌الملل بشردوستانه‌ای هستند که در سال ۱۹۹۴ در قلمروی سرزمینی رواندا ارتکاب پیدا نموده است، البته در ارتباط با جنایات بین‌المللی که در صلاحیت دیوان بین‌المللی کیفری قرار دارند، با توجه به عضویت انگلستان در این دیوان و با توجه به اصل صلاحیت تکمیلی دیوان مندرج در ماده ۱۷ اساسنامه (۱۹) و اینکه اشخاص حقوقی حقوق خصوصی نیز در این اساسنامه می‌تواند تحت صلاحیت موضوعی دیوان قرار بگیرند، صلاحیت دیوان فوق‌الذکر نیز بایستی مورد توجه قرار بگیرد، چراکه بر طبق ماده ۵ اساسنامه دیوان، سه شیوه برای ارتکاب جنایات بین‌المللی تحت صلاحیت دیوان وجود دارند که عبارتند از: ارتکاب جرم از طرف خود شخص، ارتکاب جرم به عنوان شریک و ارتکاب جرم از طریق شخص دیگر که عموماً اشخاص حقوقی در این دسته‌بندی، در گروه «ارتکاب جرم از طریق شخص دیگر» قرار می‌گیرند (۲۰).

**۱۲. از نظر نوع جرائم پزشکی قابل ارتکاب توسط اشخاص حقوقی:** به علاوه از نظر نوع جرم نیز، تفاوت گسترده‌تری میان نظام‌های کیفری ایران و انگلستان مشاهده می‌شود، به این معنا که در حالی که در نظام حقوقی ایران هیچ‌گونه تقسیم‌بندی جرائم به جرائم اداری و جرائم کیفری اشخاص حقوقی وجود ندارد، اما جرائم ارتکابی اشخاص حقوقی در نظام حقوقی انگلستان به دو دسته جرائم اداری و جرائم کیفری تقسیم می‌شوند. این تقسیم‌بندی بر اساس نظریه «مغز متفکر» صورت گرفته است، یعنی عمل ارکان و نمایندگان اصلی شخص حقوقی را به منزله عمل شخص حقوقی دانسته و جرم را به شخص حقوقی نسبت می‌دهند. این نظریه مبتنی بر دیدگاه فرضی‌بودن شخص حقوقی است و برای اشخاص حقوقی به خودی خود و بی‌واسطه قائل به مسئولیت کیفری نیست و بر این فرض مبتنی است که اشخاص حقوقی از طریق نمایندگان فردی خود مرتکب جرم می‌شوند، لذا به دنبال احراز تقصیر کیفری فردی و انتساب آن به شخص حقوقی است. به این نظریه، نظریه شناسایی هم


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

می‌گویند (۱۶). تقسیم‌بندی فوق، نظام حقوقی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی انگلستان را به نظام آلمان نزدیک می‌نماید، چراکه در نظام حقوقی اخیر، اصل بر مسئولیت اداری اشخاص حقوقی است تا مسئولیت کیفری آن‌ها. «میزان جریمه بر حسب اینکه جرم یک جرم کیفری یا اداری باشد، متفاوت است. در مورد جرائم کیفری، می‌توان شخص حقوقی را تا یک میلیون یورو جریمه کرد و اعتقاد بر این است که جریمه اشخاص حقوقی با اصل قانون اساسی که آن‌ها را اقدامات تنبیهی می‌داند، منطبق است.»

جرائم کیفری اشخاص حقوقی که عموماً از زمره جرائم عادی تلقی می‌شوند، جرائمی تلقی می‌شوند که از مجازات‌های ۲ ماه تا ۱۰ سال برای اشخاص حقیقی و جریمه‌های مالی برای اشخاص حقوقی برخوردار بوده و عموماً تعقیب قضایی آن‌ها از سوی دادستان عمومی انگلستان شروع شده، همچنین رسیدگی به این جرائم نیز در دادگاه بدوی کیفری صورت گرفته که از هیأت منصفه برخوردار نمی‌باشند. جرائم اداری اشخاص حقوقی نیز عموماً جرائم کارتل‌های تجاری تلقی می‌شوند که در نزد دادگاه‌های کیفری مورد رسیدگی قرار نمی‌گیرند، بلکه مراجع اختصاصی در این راستا شکل گرفته است. جرائم کیفری اشخاص حقوقی بر طبق قانون جدیدی در انگلستان که نسبت به تمامی جرائمی که از مارس ۲۰۱۷ میلادی ارتکاب پیدا نمایند، اجرایی می‌شود، مبتنی بر نوعی مرور زمان در مورد این جرائم بوده، به نحوی که مرور زمان بین ۱۰ تا ۲۰ سال برای جرائم شدید و ۳ تا ۶ سال برای جرائم عادی بوده است.

بنابراین در مورد قانون آیین دادرسی کیفری ناظر بر اشخاص حقوقی نیز دقیقاً به همین صورت عمل می‌گردد (۲۱)، علاوه بر قانون انگلستان، اسناد بین‌المللی ناظر بر مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی نیز که دولت انگلستان التزام خود بدان‌ها را بر اساس ماده ۵۵ قانون اساسی ۱۹۵۸ انگلستان اعلام نموده است، در این زمینه قابلیت اعمال دارد، از جمله آن‌ها می‌توان به کنوانسیون ۱۹۹۷ ضد فساد سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اروپا (Convention on the Fight Against Corruption Involving Officials of the European Communities or Officials of Member States of the European Unions) اشاره نمود که انگلستان به موجب قانون شماره ۲۰۰۰-۵۹۵ مورخه ۳۰ ژوئن ۲۰۰۰ بدان متعهد می‌باشد. به موجب ماده ۱ این کنوانسیون که موجب شد تا قانون‌گذار انگلستان، بخش سوم قانون کیفری خود با عنوان «نقض تعهد دولت‌های عضو جامعه اروپایی، دولت‌های عضو اتحادیه اروپایی، سایر دولت‌های خارجی و سازمان‌های بین الدولی (Breach of the Public Administration of the European Communities, Member States of the European Union, Other Foreign States and Public International Organizations)» را مورد بازنگری قرار داده و به موجب آن، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی خارجی که در قلمروی یکی از دولت‌های عضو جامعه اروپایی یا اتحادیه اروپایی یا سایر دولت‌های خارجی یا حتی سازمان‌های بین‌المللی را به دلیل فساد اداری و اقتصادی به رسمیت بشناسد. از زمان لازم‌الاجراشدن قانون جدید کیفری انگلستان در یک مارس ۱۹۹۴، حقوق انگلستان، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را مورد پذیرش قرار داده است. قانون‌گذار انگلستان، معتقد به یک مفهوم نسبتاً موسع از مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی شده که نسبت به تمامی جرائم و تمامی اشخاص حقوقی، از جمله شرکت‌ها اعمال می‌گردد. با این حال، این قانون‌گذاری مقرر می‌دارد که یک نهاد یا نماینده شخص حقوقی می‌بایستی از سوی آن شخص حقوقی مرتکب جرم شده باشد. هیچ اصل کلی در نظام حقوق کیفری انگلستان وجود ندارد که قضات را از تصمیم‌گیری در مورد نوع مجازات اشخاص حقوقی بازدارد. با وجود موارد استثنایی تفاوت، اما قاطبه قواعدی که ناظر بر آیین رسیدگی کیفری اشخاص حقیقی بوده بر اشخاص حقوقی نیز قابل اعمال می‌باشد (۱۷).

## نتیجه‌گیری

اصل انتساب فعالیت مجرمانه به شخص مجرم یا مرتکب جرم یکی از اصول بارز در نظام حقوق کیفری می‌باشد. با این حال، اثبات رابطه انتساب به اشخاص حقوقی هم در نظام حقوقی


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

انگلستان و هم در نظام حقوقی ایران امکان‌پذیر نیست. در این صورت است که گفته می‌شود که مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوقی انگلستان یک مسئولیت کیفری نمایندگی می‌باشد. قانون جزای انگلستان بر طبق بند ۲ ماده ۱۲۱، هیچ‌گونه تمایزی بین شخص حقوقی تبعه انگلستان با خارجی مشخص ننموده و به نظر می‌رسد که اشخاص حقوقی خارجی نیز در صورتی که شرایط مندرج در بند ۱ ماده ۱۱۳ را تحقق بخشیده و یکی از جرائم مصرح در مورد اشخاص حقوقی را در قلمروی سرزمینی انگلستان مرتکب شوند، مسئولیت کیفری داشته باشند، البته در نظام حقوق انگلستان این بحث هنوز پاسخ داده نشده است که اگر اعمال مجرمانه از سوی نمایندگان غیر رسمی اشخاص حقوقی در راستای منافع شرکت انجام شده باشد، آیا می‌توان قائل به مسئولیت کیفری شخص حقوقی بود؟ حقوقدانان انگلستان در این خصوص اختلاف نظر داشته و به دو دسته تقسیم شده‌اند، عده بسیاری از آن‌ها موافق تعقیب قضایی و اعمال مجازات شخص حقوقی در این چنین فرضی بوده و در این زمینه استدلال می‌نمایند که ادله حقوقی نیز وجود دارد. با این حال، عده اقلیت نیز مخالف مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در این چنین فرضی هستند.

در اینجا این سؤال مهم می‌باشد که مفهوم «نماینده» از منظر حقوق جزای انگلستان چیست؟ واژه «نماینده» برای اولین‌بار در متن پیش‌نویس قانون جزای ۱۹۸۶ به کار برده شده و پیش از آن در پیش‌نویس‌های سال‌های ۱۹۷۸ و ۱۹۸۳ قانون جزای انگلستان نه به عبارت نماینده، بلکه به عنوان ارگان اشاره شده بود. هیچ یک از مذاکرات مقدماتی تصویب قوانین جزای انگلستان و همچنین مباحثات کمیسیون‌های مرتبط پارلمان انگلستان، مفهوم دقیق نماینده در اشخاص حقوقی را تبیین نمی‌نمایند. با این حال، به نظر می‌رسد که مفهوم نماینده در حقوق جزای انگلستان نبایستی با مفهوم نماینده حقوقی مخلوط شود، چراکه از یک مفهوم خاص برخوردار است. در هر صورت، در اینجا بایستی مشخص شود که کدام یک نمایندگان شخص حقوقی به جزء ارگان‌های آن‌ها می‌باشند. در وهله اول، بایستی دو شخص را به عنوان نماینده شخص حقوقی در حقوق جزای انگلستان مقرر نمود: اولاً شخصی که به موجب قانون، مأمور انطباق مقررات و عملکرد شخص حقوقی در یک حوزه خاص با مقررات وضع‌شده، از جمله در حوزه فساد است که پیش‌تر اشاره شد؛ ثانیاً شخصی که به موجب یک رأی قضایی در شرایط خاص و استثنایی به عنوان نماینده یک شرکت مشخص می‌گردد، این شخص می‌تواند مدیران موقت شرکت‌ها باشد که از سوی مدیران تصفیه یا دادگاه به این سمت منصوب شده است؛ سوم، اشخاصی که از سوی ارکان تصمیم‌گیرنده یک شخص حقوقی به عنوان نماینده آن شخص حقوقی منصوب شده‌اند. در عالم حقوق کیفری انگلستان، این امر از طریق تفویض اختیارات قانونی صورت می‌گیرد، فراتر از این در رویه قضایی انگلستان این امر به رسمیت شناخته شده است که مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی می‌تواند حتی از سوی شخص ثالثی که کارمند شاغل آن شخص می‌باشد، ایجاد شود، مشروط بر اینکه شخص مزبور اقدامات اساسی و مجرمانه‌ای را به نفع شرکت و به اسم آن انجام داده باشد. بنابراین، برخلاف نظام حقوقی ایران، لازم نیست که صرفاً نماینده شخص حقوقی یا ارگان آن مرتکب جرم در جهت منافع شخص حقوقی و به نفع آن شود، بلکه در صورتی که شخص ثالث نیز اقدامات اساسی مجرمانه‌ای نیز در جهت منافع شخص حقوقی و به نفع آن مرتکب شود، می‌توان شخص حقوقی را دارای مسئولیت کیفری دانست.

از سوی دیگر، در رویه قضایی انگلستان نیز این امر به رسمیت شناخته شده است که سطح مداخله نماینده یا ارکان شخص حقوقی در تمامی جرائمی که قابلیت ارتکاب از سوی شخص حقوقی را دارد، یکسان نبوده، بلکه بر اساس ماهیت و نوع جرم متفاوت می‌باشد. بنابراین در جرائم علیه بهداشت و امنیت عمومی، سطح مداخله نماینده یا ارکان شخص حقوقی صرفاً متوجه عدم احترام آن نماینده یا رکن به بهداشت یا امنیت عمومی بوده و از این سطح، فراتر نمی‌رود.


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

## مشارکت نویسندگان

رضا مقدم: گردآوری مطالب، اصلاح مطالب و نگارش متن.

حسین گلدوزیان: مشارکت در نگارش متن و نظارت بر اصلاحات.

علی‌اکبر اسمعیلی: نظارت بر اصلاحات.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

## تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

## تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

## تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

## بیانیه هوش مصنوعی

نویسندگان ابراز می‌نمایند که در نگارش این متن، از ابزار هوش مصنوعی استفاده نشده است.


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

**References**

1. Sharifi M. Criminal liability of legal entities in the legal systems of Iran and Germany. The Journal of Comparative Law Semi-Annual. 2019; 15(1): 115-125. [Persian]

2. Hajivand A, Mirkamali A, Safari F, Sarvi Sarmidani O. Criminal Responsibility of the State for Environmental Crimes in Iran: Necessities and Challenges. Environmental Sciences Quarterly. 2018; 16(2): 65-82. [Persian]

3. Saeedipour B, Naderi GH. Medical Crimes in Iranian Law. Quarterly Journal of Jurisprudence, Law and Criminal Sciences. 2019; 16(3): 40-54. [Persian]

4. Masjedi Arani M, Elahi Manesh MR, Daemi M. Conditions and Establishment of Criminal Liability of Medical Officers and Developments of Islamic Penal Code 2013 to Present. Journal of Forensic Medicine System Organization.2019; 39(4): 52-60. [Persian]

5. Merry A, Brookbands W. Merry and McCall Smith's Errors, Medicine and the Law. London:Cambridge University Press; 2017. p.28-34.

6. Pourhashmi E. Limits of Criminal Liability of Physicians and Guarantees of Its Execution in Islamic Penal Code and Iranian Criminal System. Quarterly Journal of Applied Research in Jurisprudence and Law. 2018; 2(1): 131-148. [Persian]

7. Salehi M. Criminal Liability of Legal Entities in the Law of Computer Crimes. Master's Thesis in Criminal Law and Criminology. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad; 2016. [Persian]

8. Sahloul HJ. Corporate Criminal Liability: A Comparison Between the Law in the United State and Saudi Arabia. London: Cambridge University Press; 2010. p.1306-1310.

9. Mir Saeedi SM. Criminal Liability; Territory and Elements. 3rd ed. Tehran: Mizan Legal Foundation; 2011. [Persian]

10. Jafari M. Principles and Principles of Criminal Liability of Legal Entities in the Islamic Penal Code of Iran. Criminal Law Research Journal. 2016; 7(14): 3-21. [Persian]

11. Qenad F, Akbari M. Criminal Responsibility of Legal Entities in Liquidation. Scientific and Research Journal of Justice. 2015; 91(3): 30-46. [Persian]

12. Sliedregt E. Individual Criminal Responsibility in International Law. 1st ed. Oxford: OUP Oxford; 2012. p.87-91.

13. Streteanu F, Chiriţă R. Răspunderea penală a persoanei juridice. 1st ed. Bucharest: Beck Publishing House; 2007. p.2-8.

14. Liviu Ispas G. The Criminal Liability for Companies. Lisbon: The International Conference Education and Creativity for a Knowledge based Society - Law; 2012.

15. Ramage S. A Comparative Analysis of Corporate Fraud: Fraud Law: Book Four. 1st ed. London: iUniverse Publication; 2006.

16. AFA, Recommendations to assist public and private legal entities in preventing and detecting bribery, influence peddling, misappropriation of public funds and favouritism, version 12-17 and Charter of the Rights and Duties of controlling Stakeholders.

17. De Schutter O. Transnational Corporations and Human Rights. 1st ed. Edinburgh: Bloomsbury Academic; 2006.

18. Ambos K .Treatise on International Criminal Law: Volume 1: Foundations and General Part. 1st ed. Oxford: OUP Oxford; 2013. p.145-152.

19. Mousavi Mojab SD, Rafizadeh A. The Scope of Criminal Liability of Legal Entities in the Islamic Penal Code. Quarterly Journal of Criminal Law Research. 2015; 14(13): 152-161. [Persian]

20. Fair Trials International, Criminal Proceedings And Defence Rights In France. 2013.

21. Deckert K.Corporate Criminal Liability in France. 1st ed. New York: Springer Publications; 2011.


تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد.